

Za Ludvíkom Kunderom (1920–2010)

Nebýva zvykom, že by akademický časopis venoval nekrológ niekomu, kto oficiálne nemal status vedca. Ak narúšam toto pravidlo, rozhodujúca nie je širokospektrálna osobnosť zosnulého, ktorý obohatil národnú kultúru, najmä slovesnú, ako prekladateľ poézie, pôvodný básnik, esejista, dramatik, divadelník, výtvarník, organizátor kultúrneho života, ako aj sprostredkovateľ medzi českou a nemeckou kultúrou. Podstatné je, že mal okrem iných aj vedecké schopnosti, prejavil sa i ako literárny historik a bol – aj pre svoju mnohostrannosť – pre literárnych vedcov inšpiratívny. Vo chvíli, keď sa (v auguste 2010) uzavrelo Kunderovo celoživotné dielo, pripomínam ho najmä ako vynikajúceho znalca života a tvorby veľkého českého básnika prvej polovice dvadsiateho storočia Františka Halasa (1901–1949) pôsobiaceho i na slovenskú poéziu (napríklad na Milana Rúfusa), ktorý sa zaslúžil ako akribický editor o vydanie Halasovho *Díla*, čo treba hodnotiť ako vedecký výkon. Svoju vedeckú kompetenciu osvedčil aj tým, že roku 1969 zostavil a vydal v Klube přátel poezie vo vlastnom preklade komentovaný, dobovým výtvarným materiálom ilustrovaný a esejou uvedený výber z nemeckého básnického expresionizmu *Haló, je tady vichr – vichřice!*, na ktorom je vidieť, že obsahol vtedajší stav poznania problematiky v Nemecku od konca päťdesiatych rokov znovuobjavovanej tvorby tohto literárneho smeru. Na oboch týchto edičných podujatiach, ktoré v Českom, sčasti i v slovenskom kultúrnom povedomí evokuje Kunderovo priezvisko, sa vypuklo ukázalo, že autorovo mnohostranné nadanie a jeho rôznorako zamerané aktivity sa navzájom dopĺňali a pri práci na konkrétnych úlohách synergicky umocňovali, čo zvyšovalo hodnotu jeho publikácií a zatriktívňovalo ich.

Ludvík Kundera pochádzal z Brna a s Moravou ostal po celý život reálne i citovo spätý. Podobne ako sa to stalo mnohým „skôr narodeným“, viac ráz do jeho biografie brutálne zasiahli historické okolnosti. Tak štúdium germanistiky a bohemistiky na pražskej, neskôr na brnianskej univerzite mu prerušilo po 17. novembri 1939 zatvorenie českých vysokých škôl a dokončil ho až po vojne. V časoch „normalizácie“ ho tvrdo postihli pracovné reštrikcie s existenčnými dôsledkami a najmä drastické publikačné obmedzenia. Za Protektorátu i neskôr po roku 1970 Kundera zavše obchádzal cenzúru a zákazy praktikami, ktoré sám označoval ako pytliactvo: antedatovaním publikácií, vydávaním malotirážnych alebo strojopisných súkromných tlačí (napríklad novoročeniek), uverejňovaním pod cudzím menom alebo publikovaním vlastných básní ako svojich prekladov, ale všetko to boli núdzové riešenia. Dá sa povedať, že až do svojej sedemdesiatky po celý život – s výnimkou rokov 1945–1948 a šesťdesiatych rokov – narážal na dobové limity a tlaky. Vzhľadom na tieto nepriaznivé okolnosti prejavil úctyhodnú vitalitu a obdivuhodnú plodnosť.

Kundera pracoval v rokoch 1945–1955 ako redaktor brnianskych kultúrnych časopisov

a novin, neskôr žil na voľnej nohe ako autor a prekladateľ okrem rokov 1968 až do apríla 1970, keď bol dramaturgom Mahenovho divadla, odkiaľ ho pri normalizačných čistkách vyhodili.

Literárnu činnosť začal za Protektorátu ako básnik v ilegálnom almanachu so šokujúcim buňuelovským názvom *Roztrhané panenky* (t. j. zorničky) vydanom konšpiratívnou surrealistickou skupinou Ra, ktorá sa oficiálne ustanovila až po oslobodení. Popri surrealizme ako základnej básnickej metóde zaujalo Kunderu dada (Hansa Arpa aj prekladal), neskôr sa v jeho poézii uplatnila aj hra s jazykom, intelekt, paradox. Aj vo svojej prekladateľskej, propagačnej a výtvarnickej aktivite inklinoval k historickej avantgarde a v tom čase širšie priekopníckym, experimentátorským a outsiderským zjavom.

Roku 1946, teda ešte ako mladý človek sa spriatelil s o generáciu starším Františkom Halasom a napriek naskrze rozdielnemu básnickému naturelu a vlastnému sklonu k extenzívnosti ho celoživotne upútala eticky zodpovedná, myšlienkovito hlboká, vnútorne disciplinovaná a koncízna tvorba i osobnosť tohto básnika. Keď Halas v časoch stalinizmu upadol do nemilosti, Kundera sa už od roku 1954 spolu s inými usiloval uviesť do povedomia jeho ideologicky neskreslený, ale aj plnší obraz jednak pripomínaním básnikovej predvojrovej politickej angažovanosti, jednak vydaním z pozostalosti zbierky *A co?* (1957) a básnickej skladby *Hlad* (1966) komplikujúci a sčasti aj korigujúci doposiaľ známy básnikov profil. Vyvrcholením tejto halasovskej aktivity pracovne i čo do vynaloženého času neobyčajne náročným je už spomenutá Kunderova podstatná editorská spoluúčasť na päťväzkovom *Díle* Františka Halasa (1968–1983). Každý zväzok je uvedený dôkladnou, materiálovo bohatou Kunderovou esejou, pre ktoré faktografické podklady získal sčasti ešte v rozhovoroch s básnikom v rokoch 1947 až 1949. Keď pominuli publikačné zákazy, vydal Kundera týchto päť esejí spolu s kalendárom básnikovho života a s ďalšími kapitolami o jeho prekladoch, dramatickej spisbe, epistolografii, s miniinterpretáciami básní, ako aj s vizuálnou dokumentáciou, čiastočne z Halasovho súkromného archívu, v monografii *František Halas* (1999), ktorej súčasťou je aj obsiahla personálna bibliografia (autorom je profesionálny bibliograf). Nehľadiac na striktno vecný, na literárnu fikcionalitu v domýšľaní autorovej „vnútornej biografie“ rezignujúci a podľa problémov postupujúci vedecký prístup, je na knihe poznať, najvýraznejšie na kapitole o básnikovej korešpondencii, že ju vytvoril spisovateľ, napríklad na tom, že Kundera sa na vyššom vývinovom stupni vracia k dávnej koncepcii o jednote autora a jeho diela, čo u Halasa, básnika naskrze autentického, odmietajúceho sebaštylizácie, masky a roly je na mieste a zodpovedá i postoju bežného, t. j. neprofesionálneho záujemcu, ktorému vie Kundera takto „svojho“ autora priblížiť.

Jedinečné a nezastupiteľné je Kunderovo miesto v česko-nemeckých kultúrnych vzťahoch druhej polovice dvadsiateho storočia jednak ako prekladateľa novšej nemeckej poézie (spomínaná reprezentatívna antológia expresionizmu, Georg Trakl, Brecht, Paul Celan), jednak – čo je vari ešte závažnejšie – ako propagátora a prekladateľa českej poézie do nemčiny, na čom malo zásluhu aj lipské vydavateľstvo Reclam: Kundera sprístupnil nemeckojazyčnému čitateľovi vo vlastnom preklade výber z Nezvala, pričom sa sústredil na jeho poetistické a surrealistické obdobie. Do nemčiny preložil aj Halasa, Konstantina Biebla, Františka Hrubína. Najambicióznejším, najrozsiahlejším a najpracnejším translačným podujatím, na ktorom sa popri zostaviteľovi Kunderovi prekladateľsky zúčastnil aj Otto F. Babler a celá plejáda nemeckých prebásňovateľov na čele s Kunderovými priateľmi Louisom Fűrbergom a Franzom Fűrbergom, bola dvojdielna antológia *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten* (Reclam Verlag 1986). (Názov tejto básnickej panorámy od stredoveku a folklóru po rok 1948 je prekladom názvu význačnej zbierky Karla Tomana, 1877–1946, *Slnčné hodiny*, 1913). Súčasťou výberu je aj zoznam doterajších nemeckojazyčných antológií českej poézie, stručný historický prehľad jej prekladateľstva do nemčiny a biobibliografické informácie

o najdôležitejších básnikoch. Z tiráže sa dozvedáme, že novší prekladatelia vychádzali z Kunderových „podstročnikov“; z edičnej poznámky, že práca na antológii trvala dvanásť rokov. Reedícia z roku 1993 s tým istým názvom a zachovávajúca pôvodný rozsah i rozvrhnutie na dva diely, vyšla už v novej, slobodnej kultúrno-politickej situácii, je preto doplnená o básne predtým prohibičných autorov a dosť podstatne mení proporcie: staršia poézia je v nej silne zredukovaná, zato pribudol obraz tvorby posledných desaťročí.

Z ďalšej Kunderovej sprostredkovateľskej aktivity vo vzťahu k nemeckej kultúre treba vyzdvihnúť jeho preklady viacerých Brechtových hier a v dobovom kontexte (1958) aj jeho state o divadle, ktoré vyšli v pražskej edícii *Otázky a názory*, zaslúžilej v čase, keď sa po roku 1956 v rámci obligátneho socialistického svetonázoru uvoľnil priestor pre pluralitu estetických náhľadov. O Brechtovi písal aj neskôr.

Vo svojej divadelnej tvorbe, ktorej sa venoval od šesťdesiatych rokov, bol Kundera odporcom aristotelovského chápania dramatického diela. Písal drámy, rozhlasové hry, poetické montáže, pásma, od roku 1988 aj televízne dramatizácie; zavše pritom na osude výrazných umeleckých osobností (Georg Büchner, Máchá, Janáček) nastoľoval aktuálne problémy. Ako výtvarník bol najmä autorom koláží a článkov o umelcoch a umení.

Roku 1990 sa Kunderovi po dvadsaťročných obmedzeniach konečne uvoľnili ruky pre jeho rôznoraké publikačné a prednáškové aktivity doma i v cudzine a začali sa mu hrnúť prejavy uznania i úcty. Vychádzali jeho mnohozväzkové *Spisy* – ich súčasťou je aj spomínaná monografia *František Halas*. Ako germanista externe prednášal o modernej, romantickej a barokovej nemeckej literatúre na univerzite v Brne a Olomouci i na brnianskej Janáčkovej akadémii múzických umení – prednášky o nemeckom romantizme vyšli aj knižne (*Noc a sen a modro*, Olomouc 2004).

Ludvík Kundera bol nielen agilným, iniciatívnym a inšpiratívnym intelektuálom so širokým rozhľadom, vždy otvoreným voči novým poznatkom, ale aj družným, žičlivým človekom, vždy ochotným iným poradiť a pomôcť vlastnými knihami. Mal dar ľahko nadväzovať kontakty a získavať sympatie, ale i spolupracovníkov pre kolektívne podujatia.

Pavol Winczer

ZAZNAMENALI SME

■ **Na medzinárodnej vedeckej konferencii *Idea národného divadla v 21. storočí* sa v dňoch 3. až 5. júna 2010** stretli v Budmericiach slovenskí a zahraniční odborníci, skúmajúci význam inštitúcie národného divadla pri formovaní moderných európskych národov. Organizátori Ústav divadelnej a filmovej vedy SAV a Združenie slovenských divadelných kritikov a teoretikov si kládli otázky: aká bude úloha umeleckých inštitúcií v storočí globalizácie, multikulturality a európskej integrácie? Majú ešte národné divadlá ambíciu ponúknuť nové myšlienkové a etické posolstvá? Sú národné divadlá hodné osobitej pozornosti, alebo ide o najlepšie financované umelecké inštitúcie, ktoré sa neodlišujú od tých bez prídومku „národné“? Okrem odpovedí od slovenských teatroológov (M. Mistrík, D. Inštitutoriová, Z. Bakošová-Hlavenková a iní), odborníkov z príbuzných oblastí (M. Bátorová, O. Bakoš, D. Podmaková, J. Vedral, J. Vinař etc.) odzneli aj informácie zahraničných účastníkov o problémoch divadiel v iných krajinách. O praktických aspektoch hovoril generálny riaditeľ SND Ondrej Šoth.

Andrej Matašík

■ **Dňa 21. júna 2010 vystúpila v Bratislave sociálna filozofka z Prahy Hana Havelková**, ktorá v rámci pravidelných diskusií o aspektoch rodového výskumu (usporadúva občianske združenie ASPEKT) predstavila predbežné výsledky trojročnej výskumnej úlohy „Rod a socializmus“ na FHS Karlovej univerzity. Úlohou výskumného tímu je dekonštrukcia monolitických predstáv o rode v socializme z 90. rokov 20. storočia. Havelková sa zamerala na identifikáciu zlomových bodov v histórii z rodového hľadiska, na otázku, či sa kryjú s klasickou periodizáciou politických dejín, a čo znamená pre rodový diskurz absencia feminizmu. Na rozdiel od doterajších analýz, sústredených na prejavy režimu, ide o pomenovanie diferencovaných kľúčových aktérov, napríklad disentu. Vyzdvihla najmä rolu odborného psychologického a sociologického diskurzu v oficiálnych štátnych stratégiách. Výsledky výskumu vytvárajú omnoho plastickejšiu a pestrejšiu skladačku rodových vzťahov a rodovej kultúry, než sa predpokladalo.

Jana Cviková

■ **Dňa 22. júna 2010 sa konal medzinárodný workshop *Priatelía a obrancovia. Slovensko v aktivitách a diele R. W. Setona-Watsona a B. Bjørnsona***. Organizátormi podujatia boli Ministerstvo zahraničných vecí SR, Historický ústav SAV a Ústav svetovej literatúry SAV. Prvý blok tvorili referáty k politickému odkazu Bjørnstjerne Bjørnsona, jeho postojom v slovenskej otázke a k prekladovej recepcii na Slovensku. Politológ Bernt Hagtved (Univerzita Oslo) hovoril o Bjørnsonovej koncepcii obrany minoritných práv v r. 1890–1910. Za ÚSvL SAV vystúpil M. Žitný s analýzou jeho statí z r. 1904–1908, zatiaľ čo E. Bubnášová referovala o recepcii Bjørnsonových diel na Slovensku. Druhý blok sa venoval zástoju R. W. Setona-Watsona v riešení slovenskej otázky v rámci Rakúska-Uhorska, prvej ČSR a druhej svetovej vojny. Rozmanité aspekty problematiky osvetlili D. Kováč a E. Ivaničková z Historického ústavu, J. Rychlík z Karlovej univerzity a R. Holec z Univerzity Komenského. Po blokoch nasledovala bohatá diskusia.

Milan Žitný

■ **Ve dňoch 29. – 30. júna 2010 bola v Praze usporiadaná konferencia *Na rozhraní kultur: ruská emigrace v meziválečném Československu*** v rámci spoločného projektu Slovanského

ústavu AV ČR a Institutu slavjanoveděníja RAN. Oproti předchozí konferenci z r. 2008 (se Slovanskou knihovnou Národní knihovny) se jednalo o komorní setkání, na němž zaznělo 16 referátů k různým aspektům ústředního problému. L. Běloševská pojednala o vydavatelské činnosti J. A. Ljackého, H. Nykl o osobnosti „filosofa“ I. Byrdina, přečteny byly další dva referáty na témy kunsthistorie (N. L. Okuněvov) a divadla (ruské divadlo v ČSR). Pestrost témat byla zřejmá i z dalších příspěvků; N. A. Bondarenko (Moskva) referovala o pedagogických idejích S. A. Gessena, V. I. Kosik (Moskva) o ruských architektech v Srbsku a J. P. Serapionova (Moskva) o československé tematice v pracích ruských emigrantů. Jediná zvláštní sekce konference byla věnována tradici ruských slovanských studií (slavjanoveděníje). Závěr setkání patřil objevnému referátu S. I. Michalčenka (Brjansk) seznamujícího se vzpomínkami J. V. Spektorského.

Hanuš Nykl

■ **V dnech 30. júla – 7. augusta 2010 sa pod názvom *Vielheit und Einheit der Germanistik weltweit* (Mnohosť a jednota germanistiky vo svete) konal vo Varšave XII. kongres Medzinárodného združenia pre germanistiku, ktorý je najväčším germanistickým podujatím na svete. Koná sa pravidelne každých päť rokov. V 60 sekciách s asi 1500 prednáškami sa odborníci venovali takmer všetkým otázkam, ktorými sa zaoberá súčasná germanistická jazykoveda, didaktika, translitológia, literárna veda či kulturológia. Nosnou témou kongresu, diskutovanou nielen v sekciách ale aj v paneloch, bola interkulturalita. Zo Slovenska sa na kongrese zúčastnili v literárnovedných sekciách D. Košťálová, M. Straňáková a R. Gáfrik. Počas kongresu sa konalo aj zasadnutie Spolku poľských germanistov.**

Róbert Gáfrik

■ **Ústav svetovej literatúry SAV usporiada v dňoch 30. septembra – 10. októbra 2010 vedecké sympóziium *Skúmanie procesov literatúr na prelome 20. a 21. storočia (teórie, školy, koncepcie)*. Stretnutie odborníkov z Inštitútu svetovej literatúry M. Gorkého RAV, Ústavu slovanských literatúr ČAV a ÚSvL SAV v Bratislave je výstupom z bilaterálneho projektu (koordinátori E. Maliti, ÚSvL SAV a J. Azarov, IMLI RAV). Zamiera sa na aktuálne tendencie výskumu literárnych procesov v slovenskej, českej a ruskej literárnej vede. Dva výskumné okruhy odrážajú dva prístupy: nové literárnovedné postupy a reflexia významu autorov a diel za posledné dvadsaťročie; výskum súčasnej literárnej tvorby, prinášajúcej nové pohľady a problémy. V oboch sa dôraz kladie na teoretické aspekty procesualnosti. Problematiku jednotlivých národných literatúr zjednocuje predstava o univerzálnej povahe svetového literárneho procesu, ktorá však zohľadňuje aj individuálne osobitosti. Cieľom je zachytiť živú pulzáciu styčných bodov zhôd, ako aj rozdielov, kde sa presadzuje komparatívny výskum.**

Eva Maliti

■ **Problému identity a diferencie vo feministickej filozofii je venovaná samostatná sekcia 4. slovenského filozofického kongresu *Identita – Diferencia*, ktorý sa bude konať 13. – 15. septembra 2010 v Smoleniciach. Prvý deň kongresu bude patriť úvodným plenárnym prednáškam Františka Novosáda (Kultúry ako konfigurácie hraníc) a Zuzane Kiczkovej (Koncepty rodovej identity v súčasnej feministickej diskusii). Riaditeľka Centra rodových štúdií na FF UK v Bratislave Z. Kiczková uvedie aj sekciu venovanú feministickej filozofii, v rámci ktorej vystúpi E. Farkašová (rodová identita v koncepcii umeleckej tvorby Virginie Woolfovej), Z. Kalnická (identita feministickej filozofie), L. Kobová (Carl Schmitt pre feminizmus v 21. storočí?), L. Krištofová (ženy v armáde na Slovensku), M. Szapuová (pohlavná**

diferencia u Rousseaua a Mary Wollstonecraftovej). Rokovanie kongresu bude prebiehať v pléne a siedmich sekciách.

Jana Cviková

■ **Reálna podoba realizmu (v slovenskej literatúre) je názov vedeckého seminára, ktorý dňa 25. októbra 2010 usporiada Ústav slovenskej literatúry SAV v Bratislave.** Reflektuje obdobie posledných dvoch desaťročí 19. stor. s pokračovaním i recidívami v 20. stor., ktoré sa v dejinách slovenskej literatúry tradične označuje ako realizmus. V minulosti politicky nastolený panrealizmus nedovoľoval sponhybníť aplikáciu tohto literárnohistorického i poetologickeho pojmu na literatúru. Dnes, podobne ako v prístupe k ostatným obdobiam slovenskej literatúry, nadišiel čas na odbornú kritickú reflexiu smeru, doteraz vari najviac poznačeného stereotypnými obrazmi. Aj vo svetle nových zistení slovenskej historiografie sa ukazuje potreba preveriť fungovanie princípu umeleckej mimézis v tvorbe dobových autorov (akú „skutočnosť“ vlastne ich diela odrážajú). Je zrejmé, že estetická hodnota realistických diel sa nevyčerpáva prostou „vernosťou“ skutočnosti. To dáva príležitosť opätovne uvažovať o hodnotách literatúry tohto obdobia a pokúsiť sa ich verifikovať bez ospravedlňujúceho rámca tzv. mimoliterárnych funkcií.

Marcela Mikulová

■ **Medzinárodný seminár venovaný súčasnej slovenskej literatúre Literárnokritická reflexia slovenskej literatúry 2010 pripravuje na 7. decembra 2010** Ústav slovenskej literatúry SAV spolu s o. z. Lector Benevolus. Projekt vstupuje do 5. ročníka existencie a nadväzuje na poznatky a skúsenosti z minulých rokov. Zámerom je poskytnúť priestor konfrontácii názorov a postojov slovenských literárnych kritikov a zahraničných slovakistov, týkajúcich sa najnovšej slovenskej literatúry, a v dvoch sekciách (poézie a prózy) sa pokúsiť o bilanciu umeleckých textov, publikovaných vo vydavateľskom roku 2010. Seminár sa primárne zameriava na diskusiu slovenskej kritiky a spoluprácu odborníkov z viacerých akademických pracovísk. Sekundárne, prostredníctvom publikácie *Ars Poetica* vychádzajúcej v rovnomennom vydavateľstve, ktorej súčasťou budú nielen jednotlivé príspevky, ale i prepis diskusie, sa otvára širšej kultúrnej verejnosti. Vďaka dlhodobému projektu sa podarilo vytvoriť platformu pre komplexné ročné bilancovanie slovenskej literárnej tvorby, ktoré doposiaľ v slovenskom literárnom prostredí absentovalo.

Lubica Somolayová

■ **Medzinárodná vedecká konferencia Malé literárne žánre (od stredoveku po 19. storočie) sa v dňoch 14. – 15. decembra 2010** uskutoční v Ústave slovenskej literatúry SAV v Bratislave. Stretnutie je výsledkom spolupráce Oddelenia dejín staršej slovenskej literatúry a Oddelenia dejín slovenskej literatúry 19. storočia s vedeckými pracoviskami štátov višegradského regiónu (ČR, Poľsko, Maďarsko). Podujatie sa zameriava na problémy žánrového výskumu, ktorý má najmä v súvislosti s poznávaním starších období dejín literatúry veľký význam. Krátke literárne žánre, teda fabula, exemplum, facécia sa v literatúre objavujú už od stredoveku. Cieľom je preskúmať ich funkciu v jednotlivých obdobiach dejín literatúry, ich podobu v rôznych literárnych kontextoch v náboženskej i svetskej literatúre – vzdelávacej a zábavnej, ako aj transformáciu týchto epických žánrov, ku ktorej došlo v 19. storočí. Osobitá pozornosť bude venovaná listu ako dokumentárnemu žánru a jeho funkcii od renesancie po 19. storočie.

Timotea Vráblová